

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Atatürk University Journal of Faculty of Letters

Sayı / Issue 67, Aralık/ December 2021, 232-247

SADRI ERTEM'İN ÖYKÜLERİNDE TEMA

Theme in Sadri Ertem's Stories

(Makale Geliş Tarihi: 25.04.2021 / Kabul Tarihi: 25.08.2021)

Yusuf ÇOPUR*

Öz

Sadri Ertem, toplumcu gerçekçiliğin öncü yazarlarından. Yazar, özellikle 1920'den itibaren yazdığı toplumcu gerçekçi eserleriyle bu çizgide adından söz ettirir. Romanlarında, öykülerinde toplumsal konulara ağırlık veren Sadri Ertem, bu yapıtlarıyla sosyal yapıyı sorgulayan, mevcut düzenin aksak yönlerini eleştiren, toplumsal ve kültürel yozlaşmaya dikkat çeken bir tutum içindedir. Yazar, öykülerinde köy ve kasaba gerçeklerine, sanayi gelişimini tamamlamış devletlerin, az gelişmiş devletleri pazar olarak kullanmasına, gelişmekte olan Türkiye'nin sanayi hareketi içinde, işçinin emeğinin sömürülüşüne, aydınlarla halkın çelişkilerine, Cumhuriyetin kuruluş döneminin devrimci-halkçı nitelikteki atılmalarıyla bunlara karşı çıkan tutucu çevrelerin çelişmesine dikkat çeker. Sadri Ertem, öykülerinde; adaletsizlik, sınıf çatışmaları, küçük üreticilerin dramları, kapitalizmin acımasızlığı gibi sosyal temaları öne çıkarır. Yazarın öyküleri konularını toplumsal sorunlardan alır. Ayrıca Ertem'in öykülerinde işçilerin yaşamları, onların sömürülmesi, kapitalist sistemin rekabetçi döneminin üretim ilişkileri, bunun sonucunda küçük üreticinin zor duruma düşmesini gerçekçi bir yaklaşımla anlatılır. Sadri Ertem'in öykülerinde sosyal temalar kadar olmasa da aşk, kıskançlık, özlem, kurnazlık, evlat sevgisi, cinsellik gibi bireysel temalar da işlenir.

Anahtar Kelimeler: Sadri Ertem, öykü, tema, toplumcu gerçekçilik

Abstract

Sadri Ertem is one of the leading writers of social realism. The author makes a mention in this line with his socialist realist works, especially since

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı; Dr., Ministry of National Education, copurysuf@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2196-5867>

1920. Sadri Ertem, who focuses on social issues in his novels and stories, has an attitude that questions the social structure, criticizes the defective aspects of the current order, and draws attention to social and cultural degeneration. Author, stories in the villages and towns true, the government has completed its industrial development, underdeveloped states to use the market, emerging in Turkey's industrial action, the exploitation of the labor of the workers, the people's conflict with intellectuals, the Republic's founding era of revolutionary-populist discarding the nature of the contradictions they oppose conservative circles draws attention. Sadri Ertem, in his stories; It highlights social themes such as injustice, class conflicts, the drama of small producers, and the brutality of capitalism. The author's stories draw their subjects from social problems. In addition, in Ertem's stories, the lives of the workers, their exploitation, the production relations of the competitive period of the capitalist system, as a result of this, the small producers' falling into a difficult situation are narrated with a realistic approach. Although not as much as social themes in Sadri Ertem's stories, individual themes such as love, jealousy, longing, cunning, child love and sexuality are also covered.

Key Words: Sadri Ertem, story, theme, social realism.

1. Giriş

Sadri Ertem, roman ve öykülerinin yanı sıra deneme, fıkra, gezi yazısı, eleştiri türlerinde eser veren bir yazardır. Yazarın ilk öyküsü olan "Faniler Arasında", 7 Ocak 1919 tarihli *Ümid* dergisinde yayınlandı. Ertem'in sağlığında yayınlanan öykü kitapları sırasıyla; *Silindir Şapka Giyen Köylü*(1933), *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* (1933), *Korku* (1934), *Bay Virgül* (1935), *Bir Şehrin Ruhunu* (1938) isimli eserlerdir.

Sadri Ertem öykülerinde seçilen temaların ağırlıklı olarak sosyal içerikli temalar olduğu görülmektedir. Toplumcu gerçekçi bir yaklaşımın neticesi olan bu tercih, yazarın döneminin önemli sosyal gerçekçileri arasında sayılmasına neden olur. Onun öykülerindeki sosyal temaları irdelerken toplumcu gerçekçilik üzerinde durulması çalışmanın daha bir anlam kazanmasını sağlayacaktır.

Toplumcu gerçekçilik, Marksist felsefenin yazın alanındaki yansıması olduğu için Marksist öğretiden yola çıkarak edebiyatı alt-yapı'nın yansıması ve sınıflar arasındaki mücadelenin aracı sayar. Toplumcu gerçekçilik, Marksizm'in, burjuvazinin yarattığı kapitalist düzeni reddetmesinin edebiyata aksetmiş şeklini almıştır. Dolayısıyla Marksizm, kapitalizmin karşısına çıkarken kendisine edebiyatta toplumcu gerçekçiliği seçmiş; burjuvazinin karşısına proletaryayı, emekçi sınıfı, çıkarmıştır. Toplumcu gerçekçilik, emekçi sınıfın sözcülüğünü yapmış, devrimci işçi sınıfının ideolojisini yansıtmıştır. Toplumcu gerçekçi yazarlar, gerçek tarihi, sürekli hareket halindeki toplumsal güçlerin bir savaş alanı olarak verirler. Öyle ki, bu toplumsal

güçlerin özniteliği, toplumcu gerçekçi yazar tarafından öncelikle algılanmıştır, tıpkı, somut biçimleri içinde olmasa bile, toplumsal derinliği içinde, bu güçler arasındaki savaşımın kesin sonucunun yine yazar tarafından algılanmış olacağı gibi. Ertem'in edebiyata/sanata bakış açısını, edebiyatın/sanatın nasıl olması, neyi anlatması gerektiği ile ilgili görüşlerini irdedeğimizde Ertem'in toplumcu gerçekçi eğilimlerinin olduğunu, bazı görüşleriyle toplumcu gerçekçi çizgide yer aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz (Demir, 2006: 14-69).

Edebiyatta sosyal gerçekçilik, yirminci asrın ilk dönemlerinde sosyal ve siyasal faaliyetlerde kendini hissettiren sosyalist ideolojinin edebiyata yansmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, eserlerinde emekçi sınıfa yer vermiş ve onlar için edebiyat yapmayı amaç edinmiştir (Théma Larousse, 1993: 90).

Sosyal gerçekçilik edebiyat yaklaşımı 1934 yılında Sovyetler Birliği'nin resmi sanat görüşü olmuştur. Bu görüş, aynı yıl toplanan Sovyet Yazarlar Birliği Birinci Kongresi'nde belirlenen çeşitli görüşler doğrultusunda oluşturulmuş sanat ve edebiyat anlayışıdır.

Edebiyatta toplumcu-gerçekçiliğin ülkemizde kuramsal olarak bilinir hale gelmesinde *Resimli Ay* dergisi çatısı altında bir araya gelen yazar ve düşünürler önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra Sadri Ertem'in özellikle *7 Gün* dergisinde kaleme aldığı yazılarının da dikkate alınması gerekir. Sadri Ertem, her ne kadar sosyalizmi açıkça dile getir[memiş], sosyalizmin/proleter kültürün çığırkanlılığını/propagandasını/savunuculuğunu yap[mamış] ve sosyalist bir düzen kurmaya hizmet etmek amacıyla yola çıkma[mış]sa da- Marksizm'i, sosyalizmi ve toplumcu gerçekçiliği irdelenmiş, anlamış; sol görüşü benimsemiş; toplumcu gerçekçilikten ve sosyalizmden etkilenmiş; bilinçli bir şekilde işçi sınıfının/emekçi sınıfın, ezilen/sömürülen/ kitlelerin yaşamını, acılarını yazın'a taşımış; bu kitlelerin sözcülüğünü yapmıştır (Kacıroğlu, 2016: 45).

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Cumhuriyet sonrası gerçekçi edebiyatın öncü isimlerinden olan Sadri Ertem'in öykülerine yansıyan bireysel ve sosyal temaları belirleyip incelemektir.

2. Kapsam ve Sınırlılık

Bu çalışma, Sadri Ertem'in *Toplu Öyküler* (Ertem, 2014) adlı eserinde yer alan ve daha önce kitaplarına girmiş 86 öykü ile sınırlandırılmıştır.

3. Bulgular

Tablo 1: Sadri Ertem'in Öykülerinde Temalar		
Tema İçerikleri	f	%
Bireysel Temalar	29	34%
Sosyal temalar	57	66%
Toplam	86	100%

Tablo 1 incelendiğinde Sadri Ertem'in incelenen 86 öyküsünde sosyal temalara ağırlık verildiği görülür. Yazarın en çok işlediği temalara bakıldığında; “kapitalist mantığın Anadolu köylüsünü sömürmesi”, “halkın dinî duygularını kişisel menfaat düşüncesiyle istismar”, “sosyal adaletsizlik”, “halkı kandırarak/dolandırarak para kazanma”, “modernleşme”, “bürokratik çarpıklık”, “işçilerin sömürülmesi” ve “işsizlik” gibi toplumcu gerçekçi temaların olduğu görülür. Yazarın öykülerine yansıyan bu toplumcu gerçekçi temalar aynı zamanda yazarın gazete makalelerinde de sürekli dile getirdiği gerçekçi edebiyatın bir yansımasıdır. İncelendiğinde Sadri Ertem'in bütün bu yazılarından çıkarılacak sonuç yazarın yeni bir sanat düşüncesinin temel ilkelerini kurmaya çalıştığıdır.

Edebiyatımızda toplumcu gerçekçi yazarlar dediğimizde akla gelen isimler arasında, Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Abbas Sayar, Dursun Akçam, Mahmut Makal ve Rıfat Ilgaz sayılabilir. Bu yazarların eserlerinde toplumcu gerçekçiliğe has olarak görülen temel bazı çatışmalar vardır: ağa-köylü, halk- yönetici, zengin-fakir, güçlü-güçsüz gibi. Yazarlar, toplumdaki düzensizliklerin, çatışmaların ve köy, kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinin sorunları üzerinde yoğunlaşmışlardır. Anadolu coğrafyası ve Anadolu halkı en sık işlenen konular içinde yer almıştır (Uğurdağ, 2019: 265).

Sadri Ertem'in toplumcu gerçekçi edebiyat ve sanat yaklaşımından anladığı şey edebiyatın ve sanatın sosyal şartları ve toplumun çoğunluğunu oluşturan halk kesimlerinin yaşamlarını tüm gerçekliğiyle yansıtmaktır. Yazar burada edebiyatın, sanatın doğası gereği toplumsal olduğunu yönündeki Marksist anlayışa yakındır. Ertem'in öykülerindeki temalar da bu yakınlığın bir göstergesidir (Kacıroğlu, 2016: 50).

Sadri Ertem, toplumcu gerçekçi çizgide kitlelerin anlayacağı, seveceği, kitlelere ulaşan bir sanat yaratmanın peşinde koştuğu gibi aynı zamanda toplum hareketlerini ve toplumu ilgilendiren olayları eserlerinin konusu hâline getirmiştir. Kitle

hareketlerini ve kitleleri ilgilendiren olayları anlattığı eserlerinde, kişileri değil, onların temsil ettiği değerleri, sırtlarında taşıdıkları görevleri, içinde buldukları kitlesel hareketleri önemseydiği için kitlelerden çoğunlukla “köylüler, kasabalılar, halk, şehir halkı” gibi ifadelerle genel (toplu) olarak bahseder; onları bireyselliklerinden çok toplumsal kimlikleri, toplumsal statüleri ve ekonomik ilişkileri ile öne çıkarır (Demir, 2006: 906).

Tablo 2: Sadri Ertem’in Öykülerinde Bireysel Temalar		
Tema	F	%
Aşk	10	35%
Kurnazlık-Sahtekârlık	9	33%
Kıskançlık	2	7%
Sevgi	2	7%
İyilik	1	3%
Cinsellik	1	3%
Hayranlık	1	3%
Kuruntulu olma	1	3%
Özlem	1	3%
Vicdan	1	3%
Toplam	29	100%

Tablo 2 incelendiğinde Sadri Ertem’in bireysel temalardan en çok (10) aşk temasını işlediği görülür. İncelenen 86 öyküdeki tüm bireysel temaların sayısı (29) dikkate alındığında aşk’ın yazarın öykülerinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın, aşk temalı öyküleri çoğunlukla (4) aşk üçgeni (seven bir erkek,

sevilen bir kız ve kızın sevdiği başka bir erkek) çerçevesinde ortaya çıkan karşılaşmalar üzerine kuruludur: “Racon” (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*), “Fatuş’un Çeyizi” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*), “Kör” (*Korku*), “Zamba” (*Bay Virgül*). Aşk üçgeni barındırmayan ama romantik karakter taşımasıyla “Kocasının Sesi” (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) öyküsü de eklendiğinde bu beş öykünün aynı zamanda Ertem’in romantik karakter taşıyan sayılı hikâyeleri olduğunu belirtmek gerekir. Aşk teması taşıyan diğer öyküler ise şunlardır: “Muvaffakiyet” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*), “Allı Yemeni Morlu Yemeni”, “Korku” (*Korku*), “Şüphe”, “Eser” (*Bay Virgül*). Aşk temalı öykülerin kitaplara dağılımı ise şöyledir: *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* (2), *Silindir Şapka Giyen Köylü* (2), *Korku* (3), *Bay Virgül* (3). Yazarın yayınlanan 5 kitabından sadece 9 öykünün yer aldığı ve 1938’de yayınlanan *Bir Şehrin Ruhu*’nda hiç aşk temalı öykü yoktur. Bu kitapta sosyal temalar 6, bireysel temalar 3 öyküde işlenmiştir. İşlenen bireysel temalar ise özlem “Deniz Hasreti”, vicdan “Bir Deli” ve evlat acısıdır “16 Yaşında Delikanlı”.

Aşk’tan sonra yazarın en çok işlediği bireysel tema ise kurnazlık (4) ve sahtekârlıktır (4). Öyküler incelendiğinde kurnazlığında sahtekârlığa evirildiği görüldüğünden bu iki temayı birlikte değerlendirmek doğru olacaktır. Kurnazlık-sahtekârlık teması altında değerlendirilen öykülerde; “Sanat Sanat İçin”de (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) “başkalarının sırtından geçinme”, “Altı Günde Biten Oyun”da (*Korku*) kurnaz ve paragöz bir tüccar ile halk arasındaki çatışma ekseninde “halkı kandırarak/dolandırarak para kazanma”, “Radyo Haberleri”nde (*Korku*) “halkı kandırarak/dolandırarak para kazanma”, “Kırk Para Verdim 2,100 Lira Kazandım”da (*Korku*) “iyi niyeti suiistimal”, “Şantajcı”da (*Korku*) “başkalarının sırtından geçinme”, “Karımı Her Ay On Liraya Satın Alıyorum”da (*Bay Virgül*) “insanların iyi niyetini suiistimal etme”, “Asrî Çöpçatan”da (*Bay Virgül*) “kurnazlık, başkalarını kullanma”, “Cürmü Meşhut”ta (*Bay Virgül*) gazeteci bir delikanlı ile metresi arasındaki ilişki ekseninde “başkalarının sırtından geçinme” konuları ele alınır.

Diğer temaların işlendiği öykülerse şunlardır: “Bir Boşanmanın Kuşbakışı Görünüşü”nde (*Korku*) “kıskançlık”, “Sen Ne İyi Adamsın”da (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) “iş yaşamındaki kıskançlık”, “Günlerden Bir Gün”de (*Korku*) “insan sevgisi”, “16 Yaşında Bir Delikanlı”da (*Bir Şehrin Ruhu*) İspanyol bir babanın oğlunu kaybetmesi ve yaşadığı acılar ekseninde “evlat sevgisi/acısı”, “Mumcunun Faresi”nde (*Korku*) iyilik-kötülük ekseninde “iyiliğe kötülükle karşılık verme”, “Kurnazlık”ta (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) cinsellik zemininde “cinsel arzuların esiri olma”, “Büyük Ayaklı Kadın”da (*Bay Virgül*) hayranlık temelinde “yabancılara duyulan hayranlık”, “Telkin”de (*Bay Virgül*) “kuruntulu olma”, “Deniz Hasreti”nde (*Bir Şehrin Ruhu*) “denize özlem”, “Bir Deli”de (*Bir Şehrin Ruhu*) “vicdan azabı”, teması işlenir.

Tablo 3: Sadri Ertem'in Öykülerinde Sosyal Temalar		
Tema	f	%
Din ve inanç	11	19%
Bürokratik çarpıklık	10	18%
Kapitalizm-sömürü	7	12.5%
Sosyal adaletsizlik	6	11%
Toplumsal yapıdaki çarpıklık	4	7%
Maddiyatın ve paranın rolü	4	7%
Modernleşme-yanlış Batılılaşma	4	7%
Kadın-erkek ilişkileri	2	5%
Aydın-halk ilişkileri	1	1.5%
Toplumsal değişim-dönüşüm	1	1.5%
Nitelik-nicelik	1	1.5%
Toplumsal önyargılar	1	1.5%
Sosyal aidiyet	1	1.5%
İnsan sevgisi	1	1.5%
Sanat-toplum ilişkisi	1	1.5%
İşsizlik	1	1.5%
Cehalet	1	1.5%
Toplam	57	100%

Tablo 3 incelendiğinde Sadri Ertem'in öykülerinde işlediği sosyal içerikli temalarda en çok (11) din ve inanç teması öne çıkmaktadır. Ertem'in birçok hikâyesinde skolastik zihniyetin, skolastik mantığın eleştirisini yaparak bilimselliği, doğa bilimlerini, aklı savunduğunu ve "örnekler" aracılığıyla, bu unsurları toplumcu gerçekçi bir tavırla toplumsal yapı içerisine yerleştirmeye çalıştığını görürüz (Demir, 2006: 320).

Cumhuriyetin ilk dönem öykülerinde, romanlarında da olduğu gibi (1923-1940) yaşanan sosyal hayatın realist bir gözlem ile metin dünyasına aktarıldığını yazarların eserlerinde görebilmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarına da tanıklık eden yazarlar, sosyal hayatın içerisinde yozlaşan değerlerin din merkezli bir bakış açısıyla insanlar üzerinde ciddi tesirlerinin bulunduğunu gözlemlemiştirler (Güler, 2018: 34).

Toplumsal içerikli bir hikâye olan "Namuslu Adam" (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) "halkın dinî duygularını kişisel menfaat düşüncesiyle istismar", "Mantık Kuvveti", (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) "doğa bilimlerinin, aklın skolastik mantığa üstünlüğü", temasını işler. "348'inci Madde", (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) "din istismarcılığı"nı işleyen bir öykü olması bağlamında dikkat çekicidir. "Aynanın Öldürdüğü Adam"da (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) "batıl inançların ve büyüün gerçek dışılığı", "Köylünün Ölümü"nde (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) "batıl inançların/hurafelerin gerçekdışılığı", "O Tavşan Bu Tavşan Değil"de (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) "Aynanın Öldürdüğü Adam" ve "Köylünün Ölümü"nde (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) olduğu gibi "batıl inançların gerçek-dışılığı", "Ömer Seyfettin'in Köpeği"nde (*Korku*) "doğa bilimlerinin, aklın skolastik düşünceye üstünlüğü", "Seylan'da Aşk ve Cınnet"te (*Korku*) "batıl inançların ve totem inancının gerçek dışılığı", "Kefereden Bir Veliullah"ta (*Korku*) "aklın, gerçekliğin skolastik düşünceye üstünlüğü", "Serseriliğin Hududunda"da (*Bir Şehrin Ruhü*) ise "aklın, skolastik felsefeye üstünlüğü", "İki Kadının Kavgası" adlı hikâye (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) "halkın dinî duygularını istismar ederek kazanç sağlama" temasını işler teması işlenir.

Ertem'in öykülerinde en çok işlediği ikinci sosyal tema "bürokratik çarpıklık"tır. "Bürokratik çarpıklık" Ertem'in hikâyelerinde başlıca izleklerden biridir. "Plütahassis"ta (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) bürokrasi-halk çatışması ekseninde "bürokratik çarpıklık" teması işlenmiştir. Meşrutiyet bürokrasisi; bünyesindeki çarpıklık sebebiyle hayvan tüccarlarının, hayvanlarını İstanbul'a daha kolay götürebilmesi için gemi tahsis edilmesi gibi küçük bir meseleyi halledemediği gibi görevlendirdiği uçkâğıtçı, kapitalist sözde mütehassısın, hayvan tüccarlarını mağdur etmesine de seyirci kalır. "Sınıfta Çıldırın Hoca"da ideolojik düzlemde II. Abdülhamit yönetiminin baskıcılığının dikkate sunulması ekseninde "Osmanlı devlet yönetimindeki çarpıklık" teması işlenir. Hem "Plütahassis"ta hem bu öyküde siyasal bir duruş sergilenir ve bürokrasi-halk çatışması ekseninde "bürokratik çarpıklık" dikkate sunulur (Demir, 2016: 607-880).

Gerileme döneminde Osmanlı devlet idaresinin bozulmaya yüz tutması ile birlikte rüşvet, yolsuzluk, adam kayırmak, liyakat gözetmemek gibi pek çok sorunlar doğmuştur. 19. yüzyılın reformcu devlet adamları toplumun ve devletin bünyesini kemirmekte son hadde varmış olan bu sorunlarla, kendilerinden önceki kimi devlet adamlarının yaptığı gibi mücadeleye girişmişler ve doğrusu bunda pek de başarılı olamamışlardır. İmparatorluğun yıkılışına kadar ve nispeten Cumhuriyet zamanında da devam edecek olan bürokrasi sorunları, (Çanaklı, 2007: 40), Ertem'in öykülerinde sıklıkla işlenen temalardan olmuştur.

“Sukut Eden Dava” (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) bürokrasi-halk (davacı) çatışması ekseninde “bürokratik çarpıklık” temasını işler. Meşrutiyet döneminde bir davacı, haklı olduğu bir davayı adalet sisteminin ve hastanelerin (bürokrasinin) çarpıklığı, iş görmezliği dolayısıyla bir türlü sonuçlandıramadığı gibi ölüme sürüklenir. “Şeriatın Kestiği Parmak” (*Korku*) bürokrasi-halk (davacı) çatışması ekseninde “bürokrasideki/adalet sistemindeki çarpıklık”, “Bu Tarla Resmen Ormandır” (*Korku*) bürokrasi-halk (davacı) çatışması ekseninde “bürokrasideki/adalet sistemindeki çarpıklık”, “Yakasız Kalkık Adam” (*Bay Virgül*) ve “Namusumun Heykeli”nde (*Bay Virgül*) “bürokratik çarpıklık”, “Kar Yolları Kapamış”ta (*Bay Virgül*) “bir devlet memurunun bürokratik engellerle yaşadığı çatışma ekseninde “bürokratik çarpıklık”, “İki Sıtmalı”da (*Bir Şehrin Ruhu*) bürokrasi-halk çatışması ekseninde “bürokratik çarpıklık”, “Bir Boşanma Hikâyesi” (*Bir Şehrin Ruhu*) her ne kadar bir karı-koca arasındaki boşanmayı ortaya konuyorsa da esasta “Osmanlı devlet sistemindeki çarpıklık” dikkate sunulur. Osmanlı'nın son dönemlerini (I. ve II. Meşrutiyet dönemlerini, I. Dünya Savaşı yıllarını), Cumhuriyet yıllarını; bu dönemlerin bürokrasisini, bürokrasinin içinde bulunduğu yanlışlıkları, çıkmazları bütün çıplaklığıyla ortaya koymasından dikkat çekicidir (Demir, 2016: 744).

Yazarın sosyal içerikli tema olarak öykülerinde en çok işlediği üçüncü tema “Kapitalizm-sömürü”dür. Zengin yoksul karşıtlığı içinde işlenen tema her zamanki gibi güçlünün zayıfı sömürmesi şeklinde tezahür eder. Sömürenin kaybetmemek için her türlü aracı ve kişileri etiksiz bir şekilde kullanması (emperyalizmin, iktidarın, yönetenin) kazanmasına ve yeni kazanımları elde etmesine yol açmaktadır (Karaca, 2017: 23). Ekonomik sömürü olarak ele aldığımız bu tema çerçevesinde Ertem, yeni kurulan bir devlette yeni ortaya çıkan sınıfları savunmaya çalışırken, son derece mekanik ve şematik bir şekilde sömüren/sömürülen işveren-ağa/köylü-işçi ilişkisini anlatır (Enginün, 2006: 285). Sadri Ertem, toplumcu gerçekçi bir anlayışla tamamen kapitalist/sömürücü sistemin karşısındadır ve kapitalist sistemin ortadan kaldırılması gereken sömürücü bir mantık olduğunu ortaya koyar.

“Bacayı İndir Bacayı Kaldır”da (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) ve “Arpa Ek-tim Darı Çıktı”da (*Korku*) tema, “kapitalist mantığın Anadolu köylüsünü sömürmesi”, “Bir Kayış Koptu Üç Adam Öldü” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*), “Şehir Do-

landiricılığı” (*Korku*) ve “Boncuk ve Sedef Düğme”de (*Korku*) işçi-işveren çatışması ekseninde “kapitalist mantığın işçi sınıfını sömürmesi”, “Çekirdekten Yetişme Tüccar”da (*Korku*) sömürücü, uyanık tüccar-halk çatışması ekseninde “halkı sömürerek şahsî kazanç elde etme”, “Domuz Pınarı” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*), ağa-yanaşma (işçi) çatışması ekseninde “ağalık müessesesinin işçileri sömürmesi” temaları işlenir.

Toplumcu gerçekçilikte sınıflar mücadelesi büyük önem taşır. Bu mücadelede toplumcu gerçekçilik, proletaryanın (alt sosyal sınıf- işçi sınıfı) tarafındadır ve burjuvazi kültürüne karşılık bir proletarya kültürü oluşturmak amacındadır (Demir, 2006: 46). Yazarın sıklıkla işlediği bir diğer tema “sosyal adaletsizlik”tir. Bu temanın temelini toplumdaki gelir adaletsizliği oluşturur. Çünkü gelir adaletsizliği toplumda zamanla, sınıflar arasında çatışmaya dönüşür ve bu sosyal yapılar arasındaki çatışma, zamanla toplumsal bir deformasyona neden olur (Hasdedeoğlu, 2019: 89). Ertem’in “sosyal adaletsizlik” temalı öykülerine bu açıdan bakıldığında, toplumsal bilinci oluşturamamış toplumlarda, bu tür sosyal adaletsizliklerin karşımıza çıkma ihtimalinin yüksekliğinin vurgulandığı görülür. Sadri Ertem, bu öykülerinde toplumcu gerçekçi sanat anlayışıyla olaylara bakıp, çeşitli tespitlerde bulunmaya çalışır. Bu tespitlerin ilki ve en önemlisi de varsıllık-yoksulluk dengesizliğinin oluşturduğu derin adaletsizlik duygusudur.

“Fırtına Çıkacak” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) adlı hikâyede yoksul bir delikanlının sevdiği kıza maddi imkânsızlıktan dolayı kavuşamaması ekseninde doğal olarak “sosyal adaletsizlik”, “Çamurdan Köfteler”de (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) İstanbul’un yoksul çocukları ile zengin çocukları karşılaştırması zemininde “sosyal adaletsizlik”, “Mınav Memiş” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) adlı hikâyede birey-toplum çatışması ekseninde “sosyal adaletsizlik”, “Odun Gibi Adam” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) ve “Kendine Ayı Süsü Veren Adam”da (*Bir Şehrin Ruhü*) maddi imkânla maddi imkânsızlığın çatışması ekseninde “sosyal adaletsizlik” ve “İş ve Lades”te (*Bir Şehrin Ruhü*) de torpili olmadığı için hiçbir yerde işe kabul edilmeyen şahıs üzerinden “sosyal adaletsizlik” teması işlenir.

Sadri Ertem’in öykülerinde işlediği sosyal içerikli bir diğer tema da kültürel ve ahlâki yozlaşma zemininde “toplumsal çarpıklık”tır. Sosyal ve ferdi hayatta özellikle son asırda iyice belirginleşen ahlâk erozyonu ve alafranga özentisi, toplumcu gerçekçi yazarlarda da, yaygın olarak kullanılan temalardan olmuştur (Sağlam, 2016: 13). Edebi eserlerin, özellikle de toplumcu gerçekçi edebi eserlerin, yazıldıkları döneme ait sosyal, kültürel, ekonomik, ideolojik ve tarihsel gerçeklikleri, öznel ve dolaylı bir şekilde de olsa, yansıtır (Güngör, Bağlama, 2020: 207). Bu bağlamda Ertem’in öyküleri de döneminin sosyal çarpıklıklarını gösteren özellikler taşır. “Halis Bir Züppe Olmak İçin Neler Bilmeli?” de (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) “züppe-lik/kültürel yozlaşma”, “İnsanîyet Namına”da, (*Korku*) “toplumsal yapıdaki ahlâksızlık, çarpıklık”, “Derenin Bile Kabul Etmediği Kadın” (*Bay Virgül*) ve “Enayinin

Biri”nde (*Bay Virgül*) “toplumsal yapıdaki çarpıklık”, teması işlenir. Bu öykülerde toplum, iyiliği bir “enayilik” olarak görür. Öyküdeki bu yaklaşım, “toplumsal yapının çarpıklıklar, ahlâksızlıklar üzerine inşa edildiği, iyilerin her zaman mağdur olduğu ve toplumsal yapı içerisinde ezildiği” şeklindeki toplumcu gerçekçi tezi destekler.

Yazarın incelenen öykülerindeki bir diğer sosyal içerikli tema “paranın/maddiyatın rolü”dür. Bu tema, Ertem’in toplumcu gerçekçi yönünü gözler önüne serer. Bu temayı işleyen öyküler, “paranın/maddiyatın rolü” teması çerçevesinde, toplumcu gerçekçiliğin temel prensiplerinden olan maddiyatın (paranın) insan hayatına yön veren asıl unsur olduğu, hayatın en belirleyici unsuru olduğu, yeri geldiğinde insanın şahsiyetine, ahlâkına dahi etki ettiği gerçeğini göstermesi; bu tezi ispata çalışması bakımından dikkat çekicidir (Demir, 2006: 455-456). “Mal Nasıl Kıymetlenirilir” (*Bay Virgül*), “Ayıcının Tefinden Doğan Yıldız” (*Bay Virgül*) isimli öykülerde maddi imkânla maddi imkânsızlığın çatışması ekseninde “maddiyatın/paranın rolü”, kitaba adını veren “Bay Virgül”de “ekonomik durumun toplumsal kimliği belirleyiciliği “Bizim Moris Şövalye” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) öykülerinde de “paranın/maddiyatın rolü” teması işlenir.

Yazarın incelenen öykülerinin üçünde de “modernleşme/yanlış Batılılaşma” teması işlenir. Bu öyküler; “150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*), “Yazın Aşık Kışın Kokot” (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) ve “Kiralık Dam”da (*Silindir Şapka Giyen Köylü*) bürokrasi-halk çatışması; bürokrasinin Cumhuriyet ilke ve inkılâplarını/modernleşmeyi yanlış anlaması, halka yüzeysel bir modernleşme dayatması ekseninde “modernleşme” teması işlenir. Esere adını veren “Silindir Şapka Giyen Köylü”deyse “aydın-halk çatışması” ekseninde “modernleşme” teması işlenir.

İncelenen öykülerdeki diğer temalar şunlardır: Kadın-erkek ilişkileri; “Mevlitçi Mukaddes Hanım” (*Korku*), aldatan kadın-aldatılan koca çatışması ekseninde “aldatmak”, “Rahat Adam” (*Bay Virgül*), genç kadın- karı-yaşlı koca ve karı-koca arasına girerek kadınla gizli bir ilişki yaşayan yakışıklı genç arasındaki ilişkiler çerçevesinde, “aldatmak”.

Toplumsal değişim-dönüşüm temalı “İki Kanun Arasında” (*Korku*) adlı hikâyede, “Cumhuriyet inkılâplarının toplumsal hayata getirdiği düzen” teması işlenir. “Ucuz İlaç”ta (*Bay Virgül*) “niteliğin nicelikten daha önemli olması” şeklindeki tema işlenir. Aydın-halk ilişkilerinin tema olarak işlendiği öykü; “Tetkik Seyahati”dir (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*). Yazar bu öyküsünde “aydın-halk çatışması” ekseninde, “aydın kesimin kopukluğu”nu ele alır. ”Kitaba adını veren “Bir Şehrin Ruhı”nda birey-toplum çatışması ekseninde “toplumsal yapıdaki ön kabullerin, kalıp düşüncelerin bireyi sınırlaması”, “Kaybolan Adam”da (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) “cemiyet adamı olma”, “Dümdar Muharebesi”nde (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*), “savaş karşıtlığı” ekseninde, “insan sevgisi”, “Meşhur Aktör Meşhur Muharrir”de

(*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) gerçek sanat-popülist sanat çatışması ekseninde “popülist sanatın, sanatsal zevkten uzak olduğu”, “Affedersiniz”de (*Bacayı İndir Bacayı Kaldır*) iş yaşamında gelişen olaylar ekseninde “işsizlik”, “Vizite Parası Almayan Hekim”de (*Korku*) ise idealist bir doktor ile doktorun bulunduğu kasabanın cahil halkı arasındaki çatışma ekseninde “cehalet” teması işlenir.

Tablo 4: Sadri Ertem'in *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* Kitabında Temalar

Tema İçerikleri	f	%
Bireysel Temalar	3	18%
Sosyal temalar	14	82%
Toplam	17	100%

Tablo 4 incelendiğinde yazarın *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* kitabında 3 adet bireysel, 14 adet sosyal temayı işlediği görülecektir. Yazarın bu eseri en az bireysel ve en çok sosyal temayı işlediği kitabıdır. Bu yönüyle kitap, yazarın toplumcu gerçekçi duruşunu yansıtan önemli bir eserdir. Kitaptaki bireysel temalar; kıskançlık (1) ve aşktır (2). Eserdeki sosyal temalar ise; din ve inanç (4), bürokratik çarpıklık (3), işsizlik (1), insan sevgisi (1), sanat-toplum ilişkisi (1), sosyal aidiyet (1), kapitalizm-sömürü (1), aydın-halk çatışması (1), yanlış modernleşme (1) şeklindedir. Yazar, en çok bu kitabında “din ve inanç” temasını işlemiştir.

Tablo 5: Sadri Ertem'in *Silindir Şapka Giyen Köylü* Kitabında Temalar

Tema İçerikleri	f	%
Bireysel Temalar	4	22%
Sosyal temalar	14	78%
Toplam	18	100%

Tablo 5 incelendiğinde Ertem'in *Silindir Şapka Giyen Köylü* kitabı, *Bacayı İndir Bacayı Kaldır*'dan sonra sosyal tema ağırlıklı ikinci kitabıdır. Eserdeki 18 öyküde 4 adet bireysel, 14 adet sosyal tema vardır. Bireysel temalar; aşk (2), cinsellik (1) ve kurnazlık (1) şeklindedir. Sosyal tema olarak sosyal adaletsizlik (4), din ve inanç (3), modernleşme ve yanlış Batılılaşma (2), kapitalizm-sömürü (2), toplumsal çarpıklık (1), maddiyat ve paranın rolü (1) ve aydın-halk ilişkileri (1) şeklindedir. *Silindir Şapka Giyen Köylü*, yazarın "sosyal adaletsizlik" temasını en çok işlediği kitabıdır.

Tablo 6: Sadri Ertem'in <i>Korku</i> Kitabında Temalar		
Tema İçerikleri	f	%
Bireysel Temalar	10	43%
Sosyal Temalar	13	57%
Toplam	23	100%

Hazırlanan Tablo 6'ya bakıldığında yazarın *Korku* adlı kitabında bireysel temaların oransal olarak diğer kitaplarına oranla daha yüksek olduğu görülecektir. Yazarın incelenen 5 kitabında işlenen bireysel temalı öykülerin sayısı 29'dur ve bunların 10'u *Korku* kitabındadır. Eserdeki bireysel temalar sahtekârlık-kurnazlık (4), aşk (3), iyilik (1), kıskançlık (1) ve insan sevgisi (1) şeklindedir.

Korku'daki sosyal temalar; Kapitalizm-sömürü (4), din ve inanç (3), bürokratik çarpıklık (2), toplumsal çarpıklık (1), kadın-erkek ilişkileri (1), toplumsal değişim-dönüşüm (1), cehalet (1) şeklindedir. Sadri Ertem en çok bu kitabında "kapitalizm-sömürü" temalı öykülere yer vermiştir. Bireysel temalarda öne çıkan "kurnazlık-sahtekârlık" temalı öyküler ile "kapitalizm-sömürü" temasının aynı kitapta yüksek oranda yer alması dikkat çekicidir. Değişen, gelişen ekonomik hayat ve kapital hayatın kendini hissettirmesiyle birlikte bazı "kurnaz" ve "sahtekâr" tiplerin halkı dolandırması, onların emeklerini sömürerek haksız kazanç elde etmesi toplumsal bir gerçeklik olarak yazarın öykülerine yansımıştır.

Tablo 7: Sadri Ertem'in <i>Bay Virgül</i> Kitabında Temalar		
Tema İçerikleri	f	%
Bireysel Temalar	9	43%
Sosyal Temalar	10	57%
Toplam	19	100%

Hazırlanan Tablo 7 incelendiğinde *Bay Virgül*'de Korku'ya benzer bir bireysel tema ağırlığı (9) dikkat çekicidir. Bu temalar; kurnazlık-sahtekârlık (4), aşk (3), hayranlık (1), kuruntulu olma (1) şeklindedir.

Eserdeki sosyal temalar ise bürokratik çarpıklık (3), maddiyatın ve paranın rolü (3), toplumsal çarpıklık (2), kadın-erkek ilişkileri (1) ve toplumsal değişim-dönüşüm (1) şeklindedir. *Bay Virgül*, yazarın *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* kitabıyla birlikte en çok "bürokratik çarpıklık" temasını işlediği kitabıdır. Sadri Ertem, tüm kitaplarında 10 defa "bürokratik çarpıklık" temasına yer vermiş, bunların 6'sı, 3'er adet şeklinde, bu iki kitabında toplanmıştır.

Tablo 8: Sadri Ertem'in <i>Bir Şehrin Ruhü</i> Kitabında Temalar		
Tema İçerikleri	f	%
Bireysel Temalar	3	33%
Sosyal temalar	6	67%
Toplam	9	100%

Bir Şehrin Ruhü'nda 9 öykü yer alır ve hacim bakımından yazarın en az öyküsünün olduğu kitabıdır bu eser. Kitaptaki bireysel temalar; özlem (1), vicdan (1) ve insan sevgisi (19 şeklindeyken sosyal temalar; sosyal adaletsizlik (2), bürokratik çarpıklık (2), din ve inanç. (1), toplumsal önyargı (1) şeklindedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Sadri Ertem'in toplumcu gerçekçi çizgide, siyasal/ideolojik tavrın öne çıkarıldığı, toplumsal yapıya dair toplum-bilimsel tahlillerin yapıldığı öykülerinin sayısı toplumcu gerçekçi çizginin dışında, toplumsal konular dışında "aşk, aldatma, cinsellik, kuruntulu olma, insan sevgisi, kıskançlık, özlem, kurnazlık" gibi temalar çerçevesinde bireysel konuları işleyen öyküleri sayısından çok daha fazladır. Bu durum, Ertem'i toplumcu gerçekçi bir yazar olarak nitelendirmek için yeterli bir sebeptir.

Yazarın öykülerinde en çok işlediği sosyal tema "din ve inanç"tır. Sadri Ertem, Cumhuriyet ilkelerinin savunucusu olarak incelenen ve "din ve inanç" temalı olan öykülerinde "olumsuz din adamı/sözde dindar tipini" dikkate sunarken bir amaç, bir tez çerçevesinde hareket eder. Ertem, yeni Türk toplumunun, Cumhuriyet ilke ve inkılâplarının, aklın, bilimin ışığında yürümesini ister. Bu sebeple toplumda din adına yapılan yanlışlıkları ortadan kaldırmak, insanların dinî duygularının sömürülmesini önlemek amacıyla din adına yapılan sömürüleri ortaya koyar ve "olumsuz"un eleştirisini yapmak yoluyla halka ders verir.

Ertem, sosyal içerikli temaları işlediği öykülerde ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, kandıran-kandırılan, kapitalist-yoksul halk/işçi, patron/işveren-işçi, ağa-köylü, şehir eşrafı/burjuvazi-halk, despot yönetici ve bürokratlar-halk zıtlığı ve çatışması ekseninde temalarını işlemiştir.

Sadri Ertem, öykülerinde, Cumhuriyet'ten sonra hayata geçen toplumsal yeniliklere uyum süreci, Cumhuriyet öncesi ve hemen sonrasında toplumdaki yanlış Batılılaşma eğilim ve yaklaşımları, yine Cumhuriyet dönemi toplumsal hayatında ezen-ezilen çatışması, köy hayatı, sanayileşme, dini duyguların sömürülmesi gibi toplumsal meseleleri seçmiştir. Yazarın öykülerinde işlediği temalarda gösterdiği tavır, toplumcu gerçekçilik anlayışının Cumhuriyet devri edebiyatındaki ilk örneklerini yansıtmaları nedeniyle önemlidir. Yazarın öykülerindeki sosyal temalar onun toplumcu gerçekçi yönünün birer yansımasıdır.

Kaynakça

Çanaklı, L. A. (2007). *Türk Romanında Bürokrasi Ve Memurlar (1872-1950)* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, Ahmet (2006). *Sosyal Gerçekçilik Anlayışı ve Sadri Ertem'in Roman ve Hikâyelerinde Yapı, Tema, Anlatım* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ertem, S. (2014). *Toplu Öyküler*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

- Güler, A.F. (2018). "Cumhuriyetin İlk Dönem Romanlarında Din Algısı". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 932-941.
- Güngör, B., Bağlama, S. (2020). *Emperyalizm ve Edebiyat*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Hasdedeoğlu, O. M. (2019). "Tahsin Yücel'in Öykü Kişileri Üzerinden Sosyal Adalet Kavramı Ve Toplumsal Eleştiri". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 12(44),84-102.
- Kacıroğlu, M.(2016). "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923–1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları". *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/2, 27-71.
- Karaca, N. (2017). "Sadri Ertem 'in "Bacayı İndir Bacayı Kaldır" Adlı Hikâyesine Göstergesel Bir Çözümleme". *folklor/edebiyat*, 23(91),13-29.
- Sağlam, H.M. (2016). *Türk Romanında Din Ve İnanç Algısı (1934-1938)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Larousse, T. (1993-1994). *Tematik Ansiklopedi*. Cilt 6. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Uğurdağ, C. (2019). *Sadri Ertem'in Çıkrıklar Durunca Adlı Romanında Toplumcu Gerçekçi Algı*. Bölüm 259-271. İstanbul: Kesit Yay.